

Om oprindelsen af den danske marineuniform

Indledning

Blandt nogle ældre udklip og noter fandt jeg en fotokopi af en artikel fra Søværnsorientering nr. 15/72, af 21. april 1972. Heri beskrives den gradvise udvikling af en egentlig reglementeret uniform for matroser. Artiklen viderebringes hermed til behagelig orientering.

Den menige uniform er fra 1857

(Fra Søværnsorientering nr. 15/72, af 21. april 1972)

Som nævnt i Søværnsorientering er der iværksat forsøg i den engelske marine [1](#)) for at finde frem til en mere hensigtsmæssig uniform end den, der indførtes for menigt personel i 1857. I den forbindelse har Marinestabens historiske Sektion givet nogle oplysninger om uniformen for værnepligtige i det danske Søværn.

Uniform for de indkaldte menige (de indrullerede) var et ret ukendt begreb ind til midten af 1800-tallet. Det var før den tid overladt til den enkelte selv at sørge for sin beklædning, og der stilledes ingen krav om, at munderingsgenstandene skulle være ensartede og af reglementeret model.

1789 blev det fastsat, hvad hver af de indkaldte skulle være forsynet med under tjeneste til søs, og det anførtes, at de medførte munderingsgenstande skulle være nye "*eller ej for meget slidte. Med Hensyn til Facon og Kulør kan det være ligegyldigt*".

Se dog også Om danske marineuniformer under Napoleonskrigene.

50 år senere, 1838, fastsatte Admiralitets-Collegiet nye og mere omfattende bestemmelser for de klædningsstykker en indrulleret matros skulle være i besiddelse af, men endnu var der intet krav om ensartethed. Man var dog kommet så langt, at man anførte, at trøje og benklæder helst skulle være blå.

Når et orlogsskib skulle på togt, mødte der nogle husekræmmere om bord, hos hvem de af besætningen, der ikke havde den nødvendige udrustning, kunne købe hvad de manglede. Det drejede sig om stortrøjer, skjorter, huer o.l. De indrullerede har på den tid udgjort en broget forsamling, og det var umuligt at få skibenes landlovsgæster til at se nogenlunde ordentlige ud i tøjet. Nogle havde lyse, andre mørke skjorter, nogle havde blå stortrøjer, andre grønne.

I 1857 fastsatte Marineministeriet, at visse af de beklædningsgenstande, de værnepligtige skulle være forsynet med, skulle have et ensartet og reglementeret udseende. Der blev fremstillet modeller af disse genstande, som blev udlagt hos udskrivningscheferne, således at de indkaldte, inden de mødte til tjeneste, kunne anskaffe sig det fornødne. Det drejede sig om klædestrøjer, skjortekraver og huer. Disse genstande skulle fremtidig være blå. Da det i 1857 således er første gang, der stilles krav om ensartede og reglementerede munderingsgenstande, må det være berettiget at mene, at en egentlig uniform indførtes for værnepligtige dette år, altså samtidig som i den engelske marine.

Der foreligger ingen nærmere oplysninger om udseendet af de approberede beklædningsgenstande, men et billede af en værnepligtig fra 1858 viser, hvordan de har set ud. Busseronne og benklæder havde næsten samme udseende som i dag, og den blå krave var forsynet med 3 hvide striber. Også huen lignede den nutidige i facon. Når folkene mødte om bord fik de udleveret huebånd og en rød/hvid kokarde. Huebåndene, der var forsynet med skibets navn, syedes på huen, således at de frie ender hang ned ad nakken. Skikken at bære hue bånd med skibets navn er antagelig opstået i 1840-erne. I 1841 bestemte Collegiet, at huebånd til besætningerne fremtidig skulle udleveres for kongelig regning i stedet for som hidtil at betales af mandskabet. Fra 1909 ophørte man med at bære båndets frie ender ned ad nakken.

Kokarden, der anbragtes foran i pulden, synes omkring 1860 at være flyttet til huens højre side. Oven i

huen var en blå pompon, således som det stadig bruges af Georg Stage-drenge. Med hensyn til de 3 hvide striber på kraven skal bemærkes, at de ikke, som det tit omtales, var indført i den engelske marine som et minde om Nelson's tre store sejre: Aboukir, København og Trafalgar. Der er ingen basis for denne antagelse, og striberne har ingen historisk baggrund. Det sorte slips, som bruges i dag, har efter billeder at dømme, været i brug allerede i 1858, om end i en anden form, idet det blev bundet i en knude med løsthængende ender. I de omtalte bestemmelser fra 1838 nævnes 2 halstørklæder, som utvivlsomt er forgængerer for det nutidige slips. Sådanne tørklæder blev båret om halsen af alle søfolk og har også været brugt til at binde om hovedet for at holde på håret under arbejde om bord. Deres oprindelse bar intet med Nelsons begravelse at gøre, som det undertiden hævdes. De er betydeligt ældre.

Bestræbelserne for at gøre munderingen mere ensartet fortsatte, og 1862 approberedes et beklædningsreglement for de såkaldte værnepligtige marineartillerister, der var bestemt til at gøre tjeneste som vagtmandskab på Orlogsværftet. Reglementet omfattede ikke de værnepligtige, der udkommanderedes med skibene. Marineartilleristernes mundering bestod af stortrøje, benklæder og skjorte, hvor krave og håndlinning var af blå lærred med hvide striber. Som hovedbeklædning havde de rund blank hat med bred skygge og opadbøjet kant. Denne hat bortfaldt 1871.

Et egentligt uniformsreglement for alle værnepligtige approberedes 1870 og samtidig oprettedes Orlogsværftets Beklædningsmagasin, der herefter skulle forsyne det indkaldte mandskab med reglementerede munderingsgenstande.

Som et kuriosum skal nævnes, at der til besætningen i krydserkorvetten VALKYRIEN under dennes togt til Østasien 1899-1900 var udleveret en ganske særlig hovedbeklædning. Det var en stråhat etter engelsk model med bred skygge og opadbøjet kant. [Se tegning nedenfor.] Den var forsynet med hvidt hueovertræk og blev båret under landlov. Et eksemplar af denne hat findes på Museumsmagasinet på Flådestation København.

I hovedsagen forblev de værnepligtiges uniform uændret til ca. 1929, hvor man indførte den engelske model med snæver, nedhængende busseronne og vide benklæder. Samtidig bortfaldt de tidligere brugte blå- og hvidstribede undertrøjer, de såkaldte "*tigerskind*", og erstattedes af en hvid undertrøje med blå kant i halsudskæringen.

Kilder

1. *Søværnsorientering* nr. 15/72 af 21. april 1972.
2. Index to late 18th, 19th and early 20th Century Naval and Naval Social History.

Efterskrift - Den engelske *Sennet* hat

Her ses den model stråhat, som blev udleveret til besætningen på krydserkorvetten VALKYRIEN.

Den engelske flåde udfasede hatten i 1921. Se f.eks. omtalen i *Times* 18. marts 1921: Seamen's "Straw" to go - Changes in Naval Uniform.

Illustrationen stammer ligeledes fra Kilde 2, og forestiller en underkvartermester fra *Royal Naval Artillery Volunteers*, fra perioden 1870-1890, en organisation som siden blev inkorporeret i det engelske kystartilleri.

Per Finsted

Noter:

- 1) Så vidt vides blev resultatet af forsøgene, at en ny marineuniform, fælles for mænd og kvinder, blev indført i 1977.